

ОБРАЗНИЙ КОМПОНЕНТ АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО ЛІНГВОЕТИЧНОГО КОНЦЕПТУ DIGNITY

Веремчук Ельдар Олександрович,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Запорізького національного університету
eldar.veremchuk@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2926-2090*

Мета. Метою статті є висвітлення образного компоненту англійськомовного лінгвоетичного концепту DIGNITY. Реалізація заявленої мети відбувається шляхом інвентаризації основних вербалізаторів англійськомовного концепту DIGNITY, аналізом їх етимології, виявлення сем, які покладені в основу їх внутрішньої форми, висвітлення образного компоненту макроструктури аналізованого концепту як сукупності образів його вербалізаторів.

Методи. Застосування методу аналізу лексикографічних джерел дозволило інвентаризувати ключові вербалізатори аналізованого концепту, методи семантичного та етимологічного аналізу були застосовані для висвітлення семантики відібраних лексем в діахронічному аспекті. Метод лінгвокогнітивної інтерпретації дозволив виявити образний компонент у внутрішній формі досліджуваних лексем та встановити особливості образного компоненту макроструктури концепту DIGNITY.

Результати. Наявність образного складника у концепті доводиться нейролінгвістичними особливостями людського пізнання: чуттєвий образ кодує концепт, формуючи одиницю універсального предметного коду. Виокремлюють два типи образу: перцептивний – сформований у свідомості людини на основі даних, отриманих через людські органи чуття, та когнітивний – переосмислений шляхом його порівняння із вже відомими концептами та проведенні асоціативних метафоричних паралелей. В основу образного компонента концепту покладена внутрішня форма його вербалізаторів. Дослідження образного аспекту внутрішньої форми слова уможливило дослідження когнітивних механізмів номінацій у мові. Окрема дослідницька увага спрямована на особливості представлення різних ознак (форма, колір, структура, розташування в просторі, місцезнаходження, часові ознаки, призначення чи функція, устрій, характер застосування) у внутрішній формі слова.

Висновки. Макроструктура концепту складається з трьох основних конститuentів: змісту, образу та інтерпретаційного поля. Образний компонент макроструктури виражається внутрішньою формою його ключових вербалізаторів. Висвітлення концептуального образу дозволяє простежити, яким чином концепт репрезентовано у свідомості мовців у синхронному та діахронному зрізах та встановити його метафоричний потенціал для переосмислення. Аналіз образного компоненту англійськомовного концепту DIGNITY довів, що в його основу покладена риса «прийнятність», а похідними рисами, що доповнюють образ, є «похвала», «висока оцінка», «приємність», «привабливість».

Ключові слова: внутрішня форма, етимологічний компонент, макроструктура, метафоричний потенціал, семантика.

IMAGE COMPONENT OF THE ENGLISH LANGUAGE LINGUOETIC CONCEPT DIGNITY

Veremchuk Eldar Olexandrovich,
*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology
Zaporizhzhia National University
eldar.veremchuk@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2926-2090*

Purpose. The purpose of this article is to highlight the image component of English-language concept of DIGNITY. The stated goal is realized by inventory of the main verbalizers of English concept of DIGNITY, analysis of their etymology, identification of the semes that form the basis of the verbalizers' internal form, highlighting the figurative component of the macrostructure of the analyzed concept as a set of images of its verbalizers.

Methods. The application of the lexicographic analyses method allowed to inventory the key verbalizers of the analyzed concept, the methods of semantic and etymological analysis were used to highlight the semantics of selected verbalizers in the diachronic aspect. The method of linguocognitive interpretation allowed to identify the image component in the internal form of the studied nominative means and to establish the features of the figurative component of the macrostructure of the concept DIGNITY.

Results. The presence of an image component in the concept is proved by the neurolinguistic features of human cognition: the sensory image encodes the concept, forming a unit of universal subject code. There are two types of image: perceptual – formed in the human mind on the basis of data obtained through human senses and cognitive – reconsidered by comparing new concept with the already known one and making associative metaphorical parallels. The image component of the concept is based on the internal form of its verbalizers. The study of the figurative aspect of the internal form of the word makes it possible to study the cognitive mechanisms of nominations in language. Separate research attention is focused on the peculiarities of the representation of various features (shape, color, structure, location in space, temporal features, purpose or function, structure, nature of application) in the internal form of the word.

Conclusions. The macrostructure of the concept consists of three main constituents: content, image and interpretation field. The image component of the macrostructure is expressed by the internal form of its key verbalizers. Elucidation of the conceptual image allows us to trace how the concept is represented in the minds of speakers in synchronous and diachronic sections and to establish its metaphorical potential for rethinking. The analysis of the image component of the English-language concept DIGNITY proved that it is based on the trait “acceptability”, and the derived traits that complement the image are “praise”, “high esteem”, “pleasure”, “attractiveness”.

Key words: etymological component, internal form, macrostructure, metaphorical potential, semantics.

1. Вступ

Проблема висвітлення макроструктури концепту є однією з ключових у сучасній лінгвокогнітивістиці, яка відображена в численних фундаментальних працях (Степанов 1995; Стернін 2001; Воркачев 2004; Карасик 2004; Попова 2007). Інтерес до цієї проблематики не згасає й понині, що засвідчують дослідження, опубліковані за останні роки (Косенко 2011; Полюжин 2015; Розвод 2017). Попри наявність досить численної кількості наукових праць, присвячених висвітленню окремих конститuentів концептуальної макроструктури, аналіз реферативних баз дозволяє стверджувати, що натепер у вітчизняному мовознавстві роботи, присвячені дослідженню образного компонента англійськомовного лінгвоетичного концепту DIGNITY, не були виявлені. Водночас слід наголосити на важливості вищезазначеного концепту для англійськомовної картини світу, оскільки він стосується безпосередньо людської особистості та сфери міжособистісних відносин та, безперечно, є у фокусі сучасної антропоцентричної парадигми. Таким чином, вищезазначені тези складають актуальність поданої наукової розвідки.

Метою дослідження є висвітлення образного компоненту англійськомовного лінгвоетичного концепту DIGNITY. Відповідно до мети дослідження необхідно виконати такі **завдання**:

- інвентаризувати основні вербалізатори англійськомовного концепту DIGNITY;
- проаналізувати їх етимологію;
- виявити семи, які покладені в основу їх внутрішньої форми;
- висвітлити образний компонент макроструктури аналізованого концепту.

Об'єктом дослідження виступає англійськомовний концепт DIGNITY, тоді як **предметом** аналізу є образний компонент його когнітивної макроструктури.

Методологія реалізації поставлених завдань передбачає такі дослідницькі кроки: встановлення вербалізаторів досліджуваного концепту шляхом аналізу лексикографічних джерел; дослідження етимології вербалізаторів шляхом застосування етимологічного аналізу; виявлення образу у їх внутрішній формі за допомогою лінгвокогнітивного аналізу; висвітлення образного компоненту досліджуваного концепту.

2. Проблема висвітлення макроструктури концепту

Є різні погляди на проблему макроструктури концепту. Так, зокрема, Ю.С. Степанов виділяє в межах концепту буденну сутність, що відома всім носіям мови, та історичний або етимологічний складник (Степанов, 1975). В.І. Карасик виокремлює образно-перцептивний, понятійний (інформаційно-фактуальний) компоненти та ціннісний складник концепту (Карасик, 2004: 118). Подібним чином уявляє структуру концепту і С.Г. Воркачев, який виділяє у концепті понятійний, образний та значимий складники (Воркачев, 2004: 7). На нашу думку, макроструктура концепту складається з трьох компонентів, і, погоджуючись з З.Д. Поповою та Й.А. Стерніним (Стернін, 2001; Попова, 2002), ми вирізняємо в рамках концепту образ, інформаційний зміст та інтерпретаційне поле.

3. Образний компонент концептуальної макроструктури

Наявність образного складника у концепті пояснюється нейролінгвістичними особливостями пізнання: чуттєвий образ кодує концепт, формуючи одиницю універсального предметного коду. Присутність образу в структурі концепту також підтверджуються дослідженнями прототипної семантики, яка розглядає процес категоризації у термінах прототипу та ідеалізованої когнітивної моделі. Таким чином, в основу образного компоненту концепту покладено певний прототип, який узагальнює основні властивості концепту і дає можливість віднести до його номінативного поля ряд номінативних одиниць, які своєю семантикою виражають подібні його властивості.

У початковому термінологічному розгляді образ може тлумачитись двояким чином: по-перше, у тому конкретному значенні слова, що й зображення, символ або подоба, тобто як форма з невизначеним змістом; по-друге, у тому абстрактному значенні, в якому він тлумачиться як уявлення про щось існуюче в реальному світі або ж у суб'єктивному, уявному, тобто як визначена форма. О.А. Юріна у своїх дослідженнях, присвячених образності, послідовно розрізняє «образ 1» – первинний перцептивний образ та «образ 2» – вторинний асоціативний, або чуттєво-ментальний образ (Культурологія, 1998: 13–15).

Первинний перцептивний образ є результатом пізнавальної діяльності людини. На першому етапі в його творенні беруть участь всі органи чуття, передаючи у мозок інформацію про зовнішній вигляд предмета (колір, розмір, форму тощо), про тактильні відчуття від контакту з ним (характер поверхні, його вага, температура), про звуки та запахи, з ним пов'язані. На другому етапі пізнання предмета відбувається фіксація (запам'ятовування) цих вражень та їх когнітивне опрацювання, що дозволяє відтворити образ у пам'яті за відсутності самого предмета (Головенко, 2012: 480). Водночас відбувається когнітивне переосмислення чуттєвого образу, тому «образ-2» іноді називають когнітивним образом (Попова, 2002). Когнітивний образ відсилає абстрактний концепт до матеріального світу, проводячи умовну паралель, що ґрунтується на когнітивній метафорі (Веремчук 2020: 47).

Внаслідок таких ментальних процесів у свідомості з'являється єдиний образ – узагальнена, позбавлена деяких конкретних ознак, однак достатньо мірою адекватна сприйнятому предмету, ментальна картинка, яка частково зберігає його перцептивні ознаки. На думку Н.Д. Арутюнової, образ – «категорія свідомості, яка формується сприйняттям, пам'яттю і фантазією (Арутюнова, 1999: 21). «Віддалення образу від дійсності відбувається не тільки під тиском суб'єктивної оцінки, але і тому, що образ може фіксувати не одне окреме враження, не один «кадр», а деяке узагальнення, нагромаджений досвід, сукупність даних, які можуть виявитися суперечливими» (Арутюнова, 1999: 125).

Під образом ми розуміємо власне внутрішню форму, яка покладена в основу понять чи концептів та яка, власне, складає основу семантики їх вербалізаторів. У цьому сенсі образний складник макроструктури концепту є когерентною із внутрішньою формою лексем, які його об'єктивують. Іншими словами, внутрішня форма слова має образний компонент, і її дослідження дозволяє висвітлити образний складник макроструктури концепту. При цьому образний компонент етимології лексеми та образ як складник концептуальної макроструктури мають спільну природу.

Слід, однак, зазначити, що образний конститuent макроструктури концепту є ширшим за образний компонент внутрішньої форми у тому сенсі, що образний складник концепту експлікується на мовному рівні рядом лексем, кожна з яких має свою етимологію, тобто в основі кожної з яких може бути покладений різний образ. Таким чином, образ концепту є певною мірою «когнітивною сумою» образів його ядерних вербалізаторів, а, отже, дослідження образного конститuentу концептуальної макроструктури вбачається можливим через аналіз образів, які покладені в основу внутрішньої форми лексем-вербалізаторів.

Дослідження образного аспекту внутрішньої форми слова дає змогу вивчати когнітивні механізми номінацій у мові. У цьому сенсі важливим уявляється питання про спосіб представлення різних ознак (форма, колір, структура, розташування в просторі, місцезнаходження, часові ознаки, призначення чи функція, устрій, характер застосування) у внутрішній формі слова.

У лінгвістичній літературі можна зустріти різні думки щодо імпліцитної / експліцитної природи внутрішньої форми слова. Імпліцитні внутрішні форми представлені зазвичай простими словами, що належать у своїй більшості до первинної лексики. Похідні одиниці мають в основному експліцитну внутрішню форму, яка є переважним чином зрозумілою для більшості мовців.

У концепції семантичної будови слова Й.А. Стерніна образ кваліфікується як вияв імпліцитності. Він є емпіричним компонентом значення, включає найхарактерніші, сприйняті чуттєві особливості позначуваного предмета. Такий семантичний компонент є прихованим, але саме на ньому ґрунтуються ознаки внутрішньої форми слова (Стернін, 1985: 74). Емпіричний образ предмета складається з відображення його окремих ознак. Риси предмета, які сприймаються органами чуття, можуть відобразитись у значенні слова не лише в чуттєвій, але й у раціональній формі – вони можуть бути концептуалізовані, тобто узагальнені до рівня утворення поняття та названі. Такі поняття входять у денотативний компонент значення слова як денотативні семи (Стернін, 1985: 83).

Внутрішня форма є тим «моментом» смислу, що поєднує мисленнєві та вербальні координати значення лексеми і базується на її асоціативно-образному потенціалі (Стефурак, 2008). Слід, однак, зазначити, що новий предмет чи явище кваліфікується за їх ознаками, внаслідок чого найменування, яке закріплене у конкретній мові, є результатом суб'єктивного підходу до позначуваних понять чи явищ дійсності (Головенко, 2012: 482). Таким чином, образний складник структури концепту не є абсолютно однаковим для всіх. Так, передусім вона має національно-зумовлений характер. У концептосферах різних народів один і той самий концепт може мати різний образний складник. По-друге, образний складник концепту також є індивідуально зумовленим. Тобто в кожній людині на основі її власного досвіду можуть скластися власні індивідуальні асоціації, пов'язані з певним концептом, і це простежується як на рівні перцептивного, так і на рівні когнітивного образів. Все ж таки в образному компоненті можна виділити певний універсальний складник, дослідження якого можливе через аналіз внутрішньої форми вербалізаторів відповідного концепту.

4. Внутрішня форма ключових вербалізаторів англійськомовного концепту DIGNITY

Нашу думку проілюструємо на прикладі вербалізаторів англійськомовного лінгвоетичного концепту DIGNITY – *dignity, decency, grace, honour*.

Лексема-репрезентант *dignity* походить від старофранцузького *dignite* “*dignity, privilege, honor*” («гідність, привілей, честь») – тут і далі переклад наш – Е.О. Веремчук), від латинського *dignitatem* (n. *dignitas*) “*worthiness*” («гідність»), від *dignus* “*worth* (n.), *worthy, proper, fitting*” («вартість, гідний, належний»), від протоіндоевропейського **dek-no* – **dek-* “*to take, accept*” («брати, приймати») (Etymology dictionary). Таким чином, в основі внутрішньої форми лежить ознака «прийнятний». Це вказує на те, що гідність концептуалізується у свідомості людини як щось прийнятне та схвальне, як, наприклад, прийятна поведінка, а в основу образу аналізованого концепту покладена риса «прийнятність».

Ця когнітивна риса актуалізується в когнітивному змісті концепту також вербалізатором *decency*, який походить від латинського *decencia* “*comeliness, decency*” («привабливість, порядність») від *decentem* “*becoming, fitting*” («прийнятний, підходящий») від дієслова *decere* “*to be fitting or suitable*” («бути підходящим»). Етимон походить від протоіндоевропейського **deke-* – корінь **dek-* “*to take, accept*” (Etymology dictionary) («брати, приймати»). Отже, аналізований вербалізатор також актуалізує рису «прийнятність» у когнітивному змісті концепту.

Вербалізатор *grace* походить від *gratia* “*favor, esteem, regard; pleasing quality, good will, gratitude*” («похвала, висока оцінка, якість, благовоління, вдячність»), від прикметника *gratus* “*pleasing, agreeable*” («задовільний, приємний»). Етимон походить від протоіндоевропейського кореня **gwreto-* – “*to favor*” («схвалювати»). Отже, в образному компоненті внутрішньої форми знаходиться ознака «схвалення», яка цілком корелює із рисою «прийнятність», яка складає основу образу концепту DIGNITY.

Синонімічна лексема *honour* походить від англо-французького *honour*, від латинського *honorem* “*honor, dignity, office, reputation*” («репутація, гідність»). Походження латинського етимона, однак, залишається невідомим для дослідників. Отже, в основу образу покладена риса «гідність», яка повністю співпадає з семантикою вербалізатора. При цьому кореляція ознаки «гідність» з рисою «прийнятність» в образному компоненті макроструктури концепту DIGNITY вказує на те, що категорія гідності усвідомлюється як щось прийнятне та має знак схвалення.

5. Висновки

Макроструктура концепту складається з трьох основних конститuentів: змісту, образу та інтерпретаційного поля. Образний компонент макроструктури виражається внутрішньою формою його ключових вербалізаторів. Висвітлення концептуального образу дозволяє простежити, яким чином концепт репрезентовано у свідомості мовців у синхронному та діяхронному зрізах та встановити його метафоричний потенціал для переосмислення. Аналіз образного компоненту англійськомовного концепту DIGNITY довів, що в його основу покладена риса «прийнятність», а похідними рисами, що доповнюють образ, є «похвала», «висока оцінка», «приємність»,

«привабливість». Отже, людська гідність сприймається як риса, яка є прийнятною, схвальною та заслуговує на похвалу. Дослідження образного компоненту таким чином дозволяє встановити, яким чином концепт усвідомлюється носіями мови в культурно-історичній площині та на рівні колективного несвідомого.

Перспективою подальших досліджень може бути аналіз інших складників макроструктури концепту DIGNITY, зокрема його змісту та інтерпретаційного поля.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. Москва, 1999. 896 с.
2. Веремчук Е.О., Снікєєва С.М. Лінгвокогнітивний та лінгвосинергетичний параметри англійськомовного лексико-семантичного поля SPACE / КОСМОС : монографія. Запоріжжя : ФОП Мокшанов В.В., 2020. 244 с.
3. Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт. Москва : Academia, 2004. 255 с.
4. Головенко К.В. Внутрішня форма слова як образна ознака. *Вісник Кіровоградського університету. Філологічні науки*. Кіровоград, 2012. № 137. С. 480–484.
5. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва : Наука, 2004. 189 с.
6. Косенко А.В. До питання структури концепту. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*. Ніжин, 2011. № 2. С. 49–51.
7. Культурология. XX век : Энциклопедия в 2-х т. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1998. Т. 2. 446 с.
8. Полужин М.М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник східноєвропейського національного університету імені Л. Українки*. Луцьк, 2015. № 4. С. 214–223.
9. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж : Истоки, 2002. 191 с.
10. Розвод Е.В. Вербалізація концепту SUN : лінгвокультурний аспект (на матеріалі американського варіанта англійської мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Луцьк, 2017. 263 с.
11. Степанов Ю.С. Основы общего языкознания. Москва : Просвещение, 1975. 271 с.
12. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи. Воронеж : Изд-во Воронежского университета, 1985. 172 с.
13. Стернин И.А. Методика исследования структуры концепта. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Воронеж, 2001. С. 58–65.
14. Стефурак Р.І. Внутрішня форма слова-образу СВІТ у художньому тексті В. Стефаніка. *Вісник Прикарпатського Університету. Філологія (літературознавство)*. Івано-Франківськ: 2008. Вип. 18. С. 112–115.
15. Etymology dictionary. URL: <https://www.etymonline.com> (дата звернення: 25.09.2020).

References:

1. Arutyunova, N.D. (1999) *Yazyk i mir cheloveka*. [Language and the world of man]. Moscow. 896 p. [in Russian].
2. Veremchuk, E.O., Yenykyeyeva, S.M. (2020) *Lingvokognitivnij ta lingvosinergetichnij parametri anglijskomovnoho leksiko-semantichnoho polya SPACE / KOSMOS*. [Lingvo-cognitive and lingvo-synergetic parameters of the English lexical-semantic field SPACE / KOSMOS]. Monograph. Zaporizhzhia: FOP Mokshanov V.V., 244 p. [in Ukrainian].
3. Vorkachev, S.G. (2004) *Schaste kak lingvokulturnyj koncept*. [Happiness as a linguocultural concept]. Moscow: Academia, 255 p. [in Russian].
4. Golovenko, K.V. (2012) *Vnutrishnya forma slova yak obrazna oznaka*. [The internal form of the word yak figurative sign]. *Visnik of Kirovohrad University. Philological sciences*. Kirovohrad. No. 137. P. 480–484. [in Ukrainian].
5. Karasik, V.I. (2004) *Yazykovoju krug: lichnost, koncepty, diskurs*. [Language circle: personality, concepts, discourse]. Moscow : Science, 189 p. [in Russian].
6. Kosenko, A.V. (2011) *Do pitannya strukturi konceptu*. [To the question of the concept structure]. *Scientific notes of NDU named after M. Gogol. Philological sciences*. Nizhin. No. 2. P. 49–51. [in Ukrainian].
7. *Kulturologiya*. (1998) *XX vek : Enciklopediya v 2-ku t.* [Culturology. XX century: Encyclopedia in 2 volumes]. St. Petersburg: University book, T. 2. 446 p. [in Russian].
8. Polyuzhin, M.M. (2015) *Ponyattya, koncept ta jogo struktura*. [Notion, concept and its structure]. *Scientific Bulletin of the L. Ukrainka East European National University*. Lutsk. № 4. P. 214–223. [in Ukrainian].
9. Popova, Z.D., Sternin, I. A. (2002) *Ocherki po kognitivnoj lingvistike*. [Essays on cognitive linguistics]. Voronezh : Istoki, 191 p. [in Russian].
10. Rozvod, E.V. (2017) *Verbalizaciya konceptu SUN : lingvokulturnij aspekt (na materialі amerikanskogo varianta anglijskoyi movi)*. [Verbalization of the concept of SUN: linguistic and cultural aspect (on the material of the American version of the English language)]. *Dis. ... cand. philol. science: 10.02.04*. Lutsk. 263 p. [in Ukrainian].
11. Stepanov, Yu.S. (1975) *Osnovy obshhego yazykoznanija*. [Fundamentals of General Linguistics]. Moscow : Prosveshcheniye, 271 p. [in Russian].
12. Sternin, I.A. (1985) *Leksicheskoye znachenije slova v rechi* [Lexical meaning of the word in speech]. Voronezh : Voronezh University Publishing House, 172 p. [in Russian].
13. Sternin, I.A. (2001) *Metodika issledovaniya struktury koncepta*. [Methods for studying the structure of a concept]. *Methodological problems of cognitive linguistics*. Voronezh. P. 58–65. [in Russian].
14. Stefurak, R.I. (2008) *Vnutrishnya forma slova-obrazu SVIT u khudozhnomu teksti V. Stefanika*. [The internal form of the word-image WORLD in the artistic text of V. Stefanyk]. *Bulletin of the Precarpathian University. Philology (literary studies)*. Ivano-Frankivsk. Issue. 18. P. 112–115. [in Ukrainian].
15. Etymology dictionary. URL: <https://www.etymonline.com>.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2020
The article was received 29 September 2020